

ELKE M² TELT

**Bodem en water centraal
in ruimtelijke planning.**

**GEPEPERDE
DIALOOG**

**Op Brabant Ontmoet Live
VERSLAG**

ELKE M² TELT

BODEM EN WATER CENTRAAL IN RUIMTELIJKE PLANNING

‘HOE MAAK JE DE VERTAALSLAG NAAR DE PRAKTIJK? DAT IS DE UITDAGING’

Bodem en water sturend maken bij ruimtelijke invulling. Het kabinet wil het, de provincie wil het, maar hoe maken we er werk van? Hierover organiseerde BrabantAdvies twee inspiratiesessies met o.a. Pieter van Geel, Floris Alkemade en Thomas Jansen tijdens ‘Brabant Ontmoet Live’ op 15 juni in het provinciehuis. Wat vooral naar voren kwam, is dat we met veel meer precisie moeten kijken naar bodem en water, het onderliggende natuurlijke systeem. Niet alleen omdat het noodzakelijk is, maar ook omdat dan juist kansen in beeld komen.

De problematiek is bekend: de maakbaarheid van onze omgeving is afgelopen decennia doorgeslagen. We hebben het bodem- en watersysteem zo naar onze hand gezet dat álle vormen van landgebruik (van bebouwing tot agrarisch), waar we maar willen, ook kunnen. Dat is onhoudbaar gebleken nu allerlei (klimaat)problemen op ons afkomen. Bebouwing die dreigt te verzakken, oogsten die mislukken door wateroverlast, natuur die verdort door hitte, waterkwaliteit die verslechtert.

Bodem en water (weer) sturend maken doe je niet zomaar. Het betekent zoeken naar oplossingen waarbij de grenzen en mogelijkheden van het bodem- en watersysteem het startpunt zijn. Gastsprekers en deelnemers lieten daarover hun licht schijnen tijdens de inspiratiesessies.

Tijdens de twee sessies stonden de toehoorders rondom een bijzondere landkaart van Brabant: de Klimaatonderlegger. Op deze kaart is zichtbaar hoe de effecten van de klimaatverandering uitwerken op de ondergrond van verschillende regio's in Brabant. 'In één oogopslag' zijn kansen en bedreigingen te zien. En die verschillen nogal per regio. Gespreksleider Pieter van Geel (voorzitter Provinciale Raad voor de Leefomgeving, onderdeel BrabantAdvies) zette meteen de toon: 'Mensen, één ding is duidelijk: ruimtelijke ordening is terug van weggeweest, het besef dat de ondergrond richting geeft om vraagstukken in samenhang op te lossen.'

'ZELDEN WAS DE POLITIEK ZO RELEVANT ALS KOMEND JAAR'

De urgentie is groot volgens Floris Alkemade (voormalig rijksbouwmeester en nu lid van de Provinciale Raad voor de Leefomgeving): 'Brabant staat voor radicale veranderingen. Vele transities zijn gaande. In geen enkele provincie gaat het zo hard als hier. De politiek is uitgevonden om dat in goede banen te leiden; het afwegen van de belangen. Zelden was de politiek zo relevant als komend jaar. Tijd voor zoete praatjes is er niet. Waterschappen, gemeenten, maar ook boeren en inwoners zijn daarin cruciaal. Samen moeten we antwoorden vinden op vragen als waar en hoe we ons voedsel produceren, hoe we met ons landschap omgaan, wáár en hoe we gaan bouwen. De uitdagingen zijn groot, maar het biedt vooral ook volop kansen. Bangmakerij is zinloos en ook

niet nodig. Veel beter is het om te schetsen wat we ermee kunnen winnen. Denk aan nieuwe rollen voor de boeren, zoals het produceren van natuurlijke bouwmaterialen. Als mensen de winstpunten zien, gaan ze verlangen naar de verandering en zich daar ook voor inzetten.'

Volgens Floris staan we voor fantastische nieuwe ontwikkelingen. Maar dan moeten we wel allerlei belemmeringen wegnemen. 'Ik zeg niet dat we klakkeloos alle regels weg moeten gooien, maar bied als bestuurders wel ruimte voor experimenten. Verbind kennis en partijen aan elkaar. Door her en der successen te realiseren, ontstaat een sneeuwbaal effect. Diep in hun hart hebben mensen het beste voor met hun eigen leefgebied. Gaandeweg zal de bereidheid toenemen om heilige huisjes op te geven om veranderingen mogelijk te maken.'

Gedeputeerde Erik Ronnes, aanwezig bij een van de twee sessies, over de visie van de provincie: 'Als provinciebestuur zijn we aan zet om de ruimtelijke opgaven te vertalen. Het beleidskader leefomgeving is daarin een belangrijke stap, maar de puzzel is natuurlijk nooit af. We vinden het heel belangrijk om van onderop deze beweging op gang te brengen en daarvoor de juiste prikkels te geven. We willen 'diep', 'rond' en 'breed' kijken. Met 'diep' bedoelen we, diep kijken in de ondergrond. Hoe ziet het systeem in de bodem eruit? Het is een samenhangend geheel waarin het maken van slimme combinaties de oplossing biedt.

Met 'rond' kijken bedoelen we: niet sectoraal kijken, maar naar ontwikkelingen zó vormgegeven dat ze bijdragen aan People, Planet en Profit in Brabant. En 'breed' kijken gaat over samen. Samen met de mensen en de bedrijven in het gebied zoeken naar oplossingen op maat. De gebiedsprocessen zijn daar een goed voorbeeld van; samen kijken wat er per deelgebied mogelijk is.'

KLIMAATONDERLEGGER: IN ÉÉN OOGOPSLAG DUIDELIJKHEID

De 'Klimaatonderlegger van Brabant' stond letterlijk centraal tijdens de inspiratiesessies. Bedenker en landschapsarchitect Thomas Jansen: 'Het is geen ingewikkelde, technische kaart, maar eenvoudig te begrijpen. De kaart laat zien waar in Brabant de ondergrond van zand, klei en veen zit. Beekdalen en natuurgebieden zijn ingetekend. Dat geldt ook voor bestaande bebouwing en infrastructuur. Met kleur is aangegeven welke gebieden klimatologisch problematisch zijn dan wel neutraal. Rood zijn bijvoorbeeld de gebieden met extreme verdroging en bodemdaling, en ook de gebieden die onderlopen bij piekbuien.'

De Klimaatonderlegger laat ook zien waarom het in de ene Brabantse regio meer regent dan in een andere. Thomas: 'Brabant bestaat uit een stelsel van koele beekdalen en warme zandruggen in noord-zuid richting. Je kunt zeggen dat het landschap in West-Brabant een soort wasbord is, met ribbels waar de wind over waait. Het gevolg is dat Zuidoost-Brabant hierdoor extra last heeft van weersextremen. Door telkens opstijgende condens uit beekdalen ontstaan richting het oosten heftige regenbuien.'

Jan Janse, lid van de Provinciale Raad voor de Leefomgeving, benadrukte het belang om de ondergrond als systeem te begrijpen. 'Bodem en water vormen een samenhangend systeem met eigen wetmatigheden. Als je dat systeem doorziet, kun je er gebruik van maken. Maar negeer je die wetmatigheden, dan gaan ze tegen je werken. Neem bijvoorbeeld water. Dat stroomt naar het laagste punt. Dat maakt bijvoorbeeld dat 's-Hertogenbosch in een soort badkuip ligt. Het ligt op het laagste punt van het beekdal. Dat is een gegeven waar je niet omheen kunt. Zo zijn er allerlei andere wetmatigheden binnen het systeem van de ondergrond. Bijvoorbeeld hoe verschillend zand, klei en veen water absorberen. Het is de kunst om per gebied tot een strategie te komen, waarbij we de ondergrond in samenhang koppelen aan opgaven als landbouw, woningbouw en natuur.'

BRABANT BIJ UITSTEK WATERBATTERIJ

Thomas, als landschapsarchitect ook nauw betrokken bij duurzame gebiedsontwikkeling: 'Brabant is een speelveld waar veel mogelijk is, maar dan moet je wel inspelen op de natuurlijke onderlegger. Elk beekdal heeft zijn eigen karakter. De beken en beekdalen samen bepalen het raamwerk van Brabant. Dat moet je niet negeren, maar juist gebruiken. Hoe kan het dat we kampen met verdroging, terwijl Brabant bij uitstek een waterbatterij is? Door de ondergrond te begrijpen en functioneel te maken, komen we tot oplossingen.'

TOEKOMSTIGE PROBLEMEN VOORKOMEN

Deltacommissaris Peter Glas waarschuwde onlangs dat naar schatting 820.000 van de ongeveer miljoen woningen die tot 2030 moeten worden gebouwd, volgens de nu bestaande plannen worden gerealiseerd in overstroombaar, slap, zettingsgevoelig en nat gebied. Deltares (een onafhankelijk instituut voor toegepast onderzoek op het gebied van water en ondergrond) publiceerde vorig jaar het essay 'Op Waterbasis' waarmee het een bijdrage levert aan het agenderen van de ruimtelijke transitieopgave en de grenzen van het bodem- en watersysteem die daarbij in beeld komen. Wetenschapper Ad Jeuken is één van de auteurs en ook hij was een van de sprekers tijdens de inspiratiesessies van BrabantAdvies.

'We hebben gekeken naar wat er gebeurt op het snijvlak van bodem en water en de ruimtelijke inrichting. Hoe hebben we vanuit het verleden tot nu toe rekening gehouden met de ondergrond? Dan zie je dat de oude delen van stedelijke gebieden op hele logische en geschikte plekken liggen, terwijl de nieuwe bebouwing steeds meer op ongunstigere gebieden plaatsvindt. Die ontwikkeling moet je zien te keren. Verder zie je ook dat we van oudsher steeds het watersysteem hebben aangepast aan de behoeften. Alleen worden de marges hiervoor steeds krappere. Dat hebben we zover doorgedreven dat het nu, met het huidige systeem, niet meer lukt om met de klimaatveranderingen om te gaan en tegelijkertijd ruimtelijke transities door te voeren. Eisen en wensen van gebruikers gaan steeds meer in elkaars vaarwater zitten. Door ons landgebruik meer af te stemmen op de mogelijkheden en beperkingen van water en bodem, krijgen we ruimte die nodig is om te reageren op de veranderingen die op ons afkomen.'

Volgens Ad heeft Brabant vooral te maken met een toenemende droogte op de zandgronden, die bestaande verdroging, waterkwaliteitsproblemen, het niet halen van natuurdoelstellingen en opbrengstderving in de landbouw versterkt. Net als in andere delen van Nederland leidt een mogelijk versnelde

zeespiegelstijging tot toenemende verziltings- en overstromingsrisico's langs de rivieren en delta en moet er rekening gehouden worden met ernstigere en frequente wateroverlastsituaties.

De transitie van onze ruimtelijke inrichting moet niet teveel alleen op lokale schaal worden aangepakt. 'Er gebeurt hier en daar natuurlijk al van alles, maar het is van belang om over gemeentegrenzen heen te kijken welke systematische aanpassingen nodig zijn, bijvoorbeeld op de schaal van een beekstroomgebied. Maar ik zeg niet dat we ons moeten haasten. Het is belangrijk om veranderingen in te zetten, maar liever goed dan te snel.'

ZELF BOUWMATERIALEN 'VERBOUWEN'

Volgens Thomas is er 'ijzersterke drie-componentenlijm' te maken met water, bodem en tijd door slimme combinaties te maken. Thomas geeft een voorbeeld: 'Waarom zouden we aan de andere kant van de wereld bouwmaterialen halen, als we hier alles in huis hebben om zelf biobased bouwmaterialen te produceren met vlas, hennep of bamboe. Dan produceer je geen stikstof, maar onttrek je die. Er is zoveel meer mogelijk dan scheepsladingen planken van elders te halen. Dan moet je niet eerst de boeren verjagen, want die hebben we juist hard nodig. Het gaat om nieuwe oplossingen, een nieuwe economie met oog en respect voor ons landschap.'

SAMEN DE OMGEVINGSVISIE MAKEN

Dat eerste stappen worden gezet in Brabant komt tijdens de sessies duidelijk naar voren. Twee gemeenten lichten toe hoe zij bezig zijn bodem en water opnieuw mee te nemen in hun ruimtelijke planning.

Tom Keek vertelt hoe gemeente Bernheze 'dealt' met verschillende ondergronden. Het grondgebied (ruim 9.000 ha) is op te delen in drie verschillende onder-

gronden: de peelhorst(breuk), de dekzandrug en het beekdallandschap. De natuurlijke eigenschappen van deze ondergronden spelen een hoofdrol bij het maken van de Omgevingsvisie van Bernheze. 'Die visie maken we samen met de inwoners, bedrijven en belangengroepen. De ondergrond nemen we daarbij als uitgangspunt voor toekomstige ruimtelijke ontwikkeling. We leggen de mensen hierover vragen voor: Welke vormen van economie en landbouw zijn in de toekomst mogelijk op de dekzandrug? In hoeverre is woningbouw wenselijk in het beekdallandschap? Hoort de peelrandbreuk thuis aan de natuur?' Op allerlei manieren heeft de gemeente 'dromen, ideeën en ambities' verzameld. Via enquêtes, een foto- en tekenwedstrijd, peilingen via de gemeentewebsite en meerdere bijeenkomsten. Alle input is gebundeld in een inspiratiedocument Omgevingsvisie.

BEDRIJF VERHUIZEN

Overheden bekijken samen met bewoners en ondernemers in Zundert hoe het beeklandschap van de Aa of Weerij's klimaatrobuust is in te richten. Daarbij wordt in een Gebiedsgerichte Aanpak het principe 'Ja, tenzij' gehanteerd. Roland Somers hierover: 'Zo bieden we ideeën die van onderaf komen de ruimte. We stellen ons open en uitnodigend op en we gaan serieus met elkaar in gesprek.' Roland zoomt in op de boomkwekerijen en fruitteelt in Zundert. De exportwaarde van Zundert is groot. In Zundert alleen gaat het in deze twee sectoren samen al naar schatting om ruim 500 miljoen euro omzet per jaar. 30 tot 40% van alle bomen die we in Nederland telen, komt uit Zundert. Die branche is heel groot hier en is een belangrijke werkgever in de regio. Daarbij heeft met name de boomteeltsector uitgesproken door te willen groeien naar een toonaangevend duurzaam boomteeltcluster in Europa. Die bedrijven zitten hier vaak al jaren. Die zitten niet te wachten op grote veranderingen. Maar aan de andere kant: ook zij zien in dat de klimatologische veranderingen slecht nieuws kunnen betekenen voor hun bedrijf. Water zien zij als een levensader.'

Roland vertelt over boomkwekerij Lodders. 'Het bedrijf wilde uitbreiden en had daarvoor ook de ruimte op het eigen terrein. Maar door de lage ligging in het beekdal ging het bedrijf toch op zoek naar een alternatief. Het idee ontstond om het volledige bedrijf te verplaatsen naar een hoger gelegen flank van het beekdal. Het oude terrein wordt nu teruggegeven aan de natuur, de dorpskern krijgt daar een ommetje, er komt ruimte voor waterberging en het nieuwe bedrijf is duurzamer qua opzet. Dat plan is uitgebreid met de gemeente en de omgeving besproken en uiteindelijk goedgekeurd. Zo laten we zien wat er mogelijk is en dat zien ook andere partijen. Dat schept vertrouwen in het gebied, een basisvoorwaarde die je nodig hebt.'

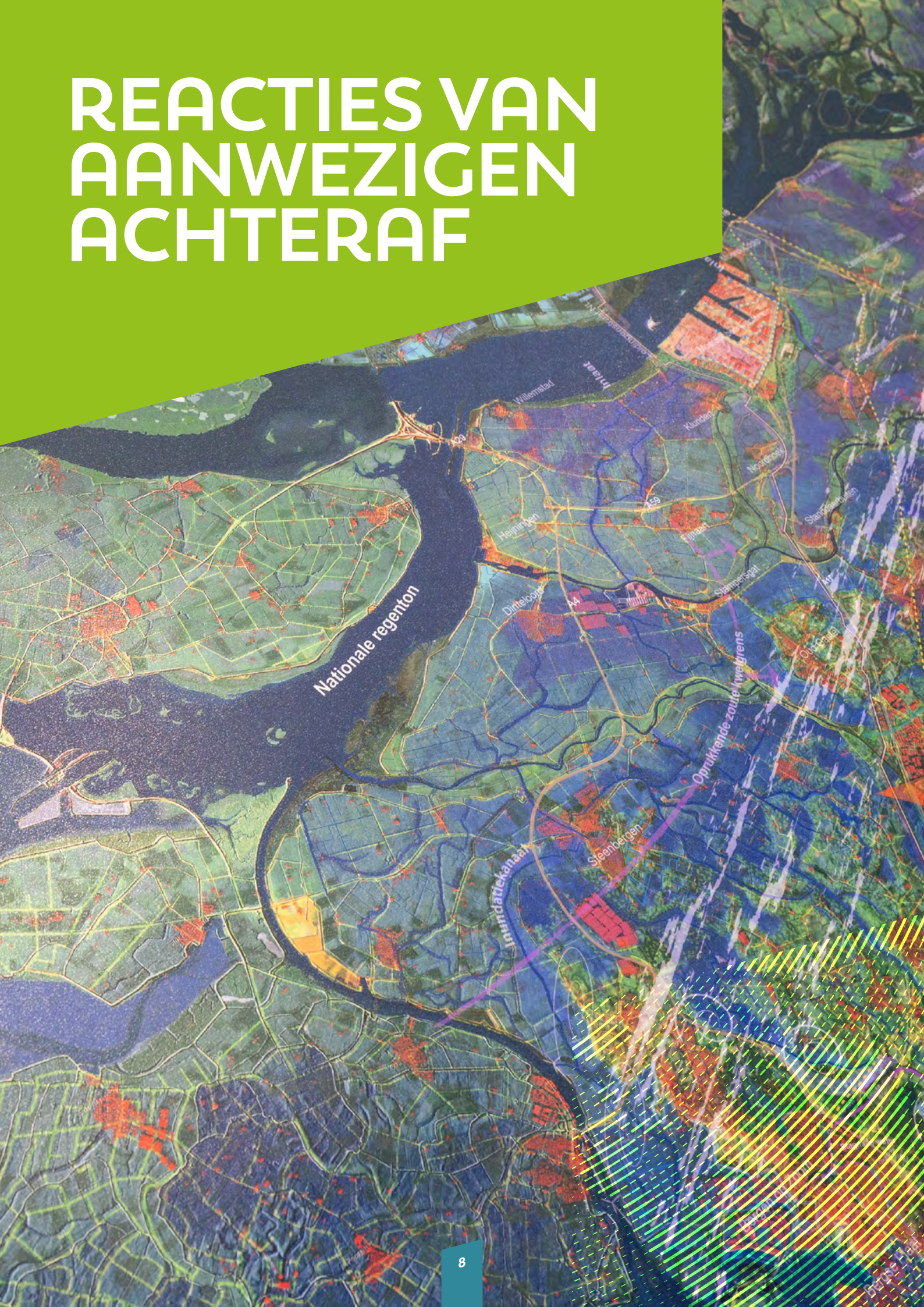

'SLIM PROPORTIONEREN'

Per gebied is veel te bereiken. Gedeputeerde Hagar Roijackers (Water, Natuur en Gebiedsgerichte aanpak) noemde als voorbeeld de Brabantse Wal in West-Brabant: 'Werkelijk een prachtig gebied. Er komt daar veel samen. Water, natuur, wonen, landbouw. Helaas kampt ook dat gebied met droogte. Maar ook daar zijn er kansen zoals we die tijdens deze inspiratiesessie hebben genoemd. Door in te spelen op de geologische lagen en goed te kijken naar het gebied en slim te proportioneren. Waar ga je water bufferen, op welk stuk is landbouw mogelijk, welk gebied voor de natuur, waar ga je bouwen? Nu zitten bepaalde functies - als je water en bodem leidend laat zijn - soms op een verkeerde plek. Door precies te kijken naar de ondergrond zijn mooie gebiedsoplossingen te vinden.'

Over de inspiratiesessies van BrabantAdvies zegt Hagar: 'Ik ben blij met de inhoud en het enthousiasme. Het is goed dat we als bestuurders worden uitgedaagd. Dat is ook een belangrijke rol van BrabantAdvies. Het zou ons helpen als BrabantAdvies de kennis en expertise op dit terrein vertaalt in verschillende scenario's, die ons als bestuurders uitdagen om aan de hand van verschillende denklijnen onze afwegingen te maken.'

REACTIES VAN AANWEZIGEN ACHTERAF

JONGE MENSEN

”

‘Bodem en water als sturend principe inzetten heeft natuurlijk alles te maken met het Brabant van morgen, het Brabant van mijn en volgende generaties. Daar wil je dan zelf ook over meedenken en mee-beslissen. Wat me goed bevalt vandaag is dat het accent niet ligt op de problemen en wat er allemaal niet goed is; het gaat vooral over vernieuwingskansen. En dat is precies waar ik mee aan de slag wil.’

‘Als lid van de gemeenteraad van een kleine gemeente zie ik dat er veel lokale ideeën los van elkaar worden opgepakt, terwijl dat veel krachtiger en integraler kan en ook op grotere schaal. De vraag is hoe we de samenwerking organiseren, tussen gemeenten onderling en ook de samenwerking tussen gemeenten en provincie. Zeker als je kijkt naar kleinere gemeenten is het niet slim als die ieder op een eigen manier aan de slag gaan met de grote opgaven die er zijn. Hier ligt bij uitstek een rol voor de provincie.’

Ko Hamelink (30) lid van Young Professionals Brabant (onderdeel van BrabantAdvies), gemeenteraadslid Hilvarenbeek en fractieleider van de grootste partij HOI Werkt.

‘WE ZITTEN TE VEEL IN SCHUTTERSPUTJES’

”

‘Het mooie van bodem en water als onderliggend systeem is dat het apolitiek is. Dat is de basis, de onderlaag. Natuurlijk moet er in de bovenlaag stevig met elkaar gesproken worden. Als het maar niet te lang is. We moeten oppassen voor democratische vertraging. We zitten nu te veel in schuttersputjes. Te veel van piketpaaltje naar piketpaaltje. Er is behoefte aan politieke durf. Bestuurders die hun nek uitsteken en belemmeringen durven aan te pakken om ruimte te geven aan nieuwe ideeën. Nu blijven er veel mooie innovaties onnodig op de plank liggen door juridische regeltjes of tegenwerking vanuit gevestigde industrieën.’

Landschapsarchitect Thomas Jansen en de bedenker van de ‘Klimaatonderlegger van Brabant’

‘KLIMAATKAART REIKT OPLOSSINGEN AAN’

”

‘De klimaatkaart van Brabant, die we tijdens Brabant Ontmoet hebben gepresenteerd, biedt geweldig veel mogelijkheden. We zijn gewend om heel grof naar de provincie te kijken: daar wonen we, daar zijn de weilanden, daar de natuur. Maar het onderliggende weefsel is veel verfijnder. Daar moeten we veel preciezer naar kijken. Als je goed kijkt, reikt de kaart per deelgebied ook ruimtelijke oplossingen aan. Het daagt uit combinaties te maken waar je niet eerder aan hebt gedacht.’

Floris Alkemade. Voormalig rijksbouwmeester en nu lid van de Provinciale Raad voor de Leefomgeving

‘ELKE VIERKANTE METER TELT’

”

‘Het is zichtbaarder dan ooit dat niet alles meer kan overal. De ruimte is schaars. Elke beslissing over de ruimtelijke invulling, hoe groot of klein ook, moeten we afwegen of het slim en noodzakelijk is. De rol van de overheid is daarbij cruciaal. Op landelijk, provinciaal en lokaal niveau. Glashelder moet zijn wat er bereikt moet worden, zonder een dictaat op te leggen. Het is de kunst om de richting dwingend te maken, maar wel met voldoende ruimte om per gebied oplossingen op maat te maken, samen met de gebruikers.’

Ivka Orbon, directeur BrabantAdvies

MEER INFORMATIE

De inspiratiesessies maken deel uit van het advies-traject Leefomgeving van BrabantAdvies. Heb je na het lezen van dit verslag vragen, wil je meer weten over de Klimaatonderlegger of kom je graag met ons in contact? Stuur dan een mail naar onze beleidsadviseur Alwin Groen: agroen@brabantadvies.com.

Wil je op de hoogte blijven van de next steps in ons adviestraject Leefomgeving? Volg ons dan op LinkedIn of Twitter of schrijf je in voor onze nieuwsbrief: brabantadvies.com/contact/

BrabantAdvies

Brabantlaan 3

5216 TV 's-Hertogenbosch

Tel. 073-3030286

info@BrabantAdvies.com

www.BrabantAdvies.com

BRABANTADVIES